

ПРОБЛЕМИ ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ НЕПОВНОЛІТНІМ

Питання відповідальності неповнолітніх за скоєні кримінальні правопорушення завжди було складним і неоднозначним. З одного боку, юні правопорушники потребують справедливої кари за свої вчинки, з іншого – важливо врахувати особливості їхнього віку та психологічного розвитку, щоб не зашкодити майбутньому.

Проблема підліткової злочинності залишається актуальною для всієї світової спільноти, яка досліджує можливі шляхи та вживає заходів для запобігання та протидії цьому небезпечному явищу. Тому злочинність серед неповнолітніх привертає особливу увагу науковців і практиків. Це пояснюється не лише тим, що молоді люди завжди визнавалися злочинцями специфічного виду, а й тим, що наразі неповнолітні є однією з найбільш вразливих груп населення [1, с. 177].

Особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх визначаються їхнім обмеженим життєвим досві-

дом, що призводить до недостатньої зрілості та психофізіологічних особливостей особистості. У зв'язку з цими факторами підлітки потребують особливого підходу не лише при встановленні кримінальної відповідальності, а й у процесі застосування певних видів покарань, особливо у вигляді позбавлення волі.

Згідно з думкою, що кримінально-правовий статус неповнолітнього як суб'єкта кримінального правопорушення з його різноманітними соціальними характеристиками визначається в сфері ювенального права, де однією з головних цілей цього полягає в захисті молодшої людини від протиправного впливу. Проте перелік покарань, які можуть застосовуватися до неповнолітніх, значно обмежений у порівнянні з повнолітніми.

Відповідно до статті 98 Кримінального кодексу, основні види покарань для неповнолітніх включають штраф, громадські та виправні роботи, арешт і позбавлення волі на певний строк. Крім того, до неповнолітніх можуть бути застосовані додаткові види покарань, такі як штраф та позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю [2, ст. 98]. Отже, сукупність покарань для неповнолітніх включає сім видів покарань, проте варто враховувати, що певні види, як громадські роботи, виправні роботи та арешт, не можуть бути застосовані до осіб, які не досягли 16-річного віку.

Згідно з частиною 1 статті 99 Кримінального кодексу, штраф може бути накладений лише на неповнолітніх, які мають власний дохід, власні кошти або майно, на яке може бути звернення стягнення. У частині 2 цієї статті встановлено, що розмір штрафу, зокрема за вчинення кримінального правопорушення, за яке передбачено основне покарання у вигляді штрафу понад певну суму, визначається судом з урахуванням тяжкості кримінального правопорушення та з урахуванням майнового стану неповнолітнього, але не може перевищувати певної суми. У частині 3 цієї статті зазначено, що до неповнолітнього, що не має самостійного доходу, власних коштів або майна, на яке може бути звернене стягнення, засудженого за вчинення кримінального правопорушення, за яке передбачено основне покарання лише у виді штрафу понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, може бути

застосовано покарання у виді громадських робіт або виправних робіт згідно з положеннями статей 100, 103 КК України [2, ст. 99].

Індивідуалізація покарань неповнолітніх виявляється у визначенні конкретних видів покарань, їх розмірів та тривалості, відносно до відповідних умов. Система покарань для неповнолітніх пропонує різноманітність заходів від менш суворих до більш суворих. Такий підхід вимагає від суду глибокого аналізу ситуації, врахування особистості неповнолітнього, характеристику кримінального правопорушення та призначення покарання, спрямованого на виправлення та профілактику.

При виборі покарання для осіб у віці 14–16 років фактично можливість застосування інших видів покарань, крім позбавлення волі, виключається. Згідно з постановою № 5 Пленуму Верховного Суду України від 16 квітня 2004 року "Про практику застосування судами України правових норм у справах про злочини, вчинені неповнолітніми", навіть у випадках, коли неповнолітні вже досягли повноліття, інші основні та додаткові покарання не можуть бути застосовані. Визначаючи розмір покарання таким особам, суд має виходити з відповідних положень статей 99-102 КК України [4, с. 81].

Це призвело до обмеження переліку можливих видів покарань для неповнолітніх, порушуючи положення Мінімальних стандартних правил ООН. Відповідно до статті 5.1 Пекінських правил, заходи впливу на неповнолітніх мають бути обрані з урахуванням тяжкості вчиненого кримінального правопорушення та особливостей особистості підлітка [5, с. 156].

Таким чином, при призначенні покарання суд не може ігнорувати неповнолітній вік суб'єкта злочину як обставину, яка пом'якшує покарання, і зобов'язаний враховувати його. Так, пропонується вчинення кримінального правопорушення неповнолітнім «виключити із переліку обставин, які пом'якшують покарання, а при призначенні покарання враховувати особливості психічного та фізичного розвитку неповнолітнього під час вчинення ним злочину і на момент розгляду справи у суді у рамках характеристики особи винного» [5, с. 157].

Призначення покарання для неповнолітніх – складне завдання, що потребує комплексного підходу. Важливо не лише покарати за скоєне кримінального правопорушення, але й сприяти виправленню та ресоціалізації молоді людини. Тому необхідно постійно вдосконалювати законодавство та практику застосування покарань для неповнолітніх, забезпечуючи баланс між відповідальністю за кримінальне правопорушення та можливостями для виправлення та інтеграції у суспільстві. Тільки такий підхід сприятиме побудові справедливого та гуманного правосуддя для молоді, зменшенню рецидиву серед неповнолітніх та підвищенню рівня безпеки суспільства [3, с. 75].

Отже, важливо пам'ятати про значення соціальної підтримки та психологічної допомоги неповнолітнім, які проходять через процес кримінального правосуддя. Це сприятиме не лише їхній реабілітації, а й попередженню подальших вчинень кримінальних правопорушень.

Література

1. Казначасєва Д. В. Проблеми призначення покарання щодо неповнолітніх. Вісник кримінологічної асоціації України. 2020. № 1(22). С. 176–182
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
3. Пономаренко Ю. А. Покарання у системі кримінально-правових засобів реагування на злочин за проєктом нового Кримінального кодексу України. Українська модель кримінальної юстиції: блукаючи задзеркаллям. VI (XIX) Львівський форум кримінальної юстиції: збірник матеріалів науко-во-практичної конференції (17–18 вересня 2020 року). Львів: львдувс, 2020. 106
4. Про практику застосування судами України законодавства в справах про злочини неповнолітніх: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 16 квітня 2004 р. № 5 // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах: вид. 4-те. Х.: «Одіссей», 2008. 528 с.
5. Чупринський Б. Проблеми призначення покарання неповнолітнім. *Історико-правовий часопис*. 2017. № 1. С. 155–160.